

בין כפיה לבחירה

עיון בפרשת השבוע על פי חמור"ל

ניתן לצפות בשיעורים נוספים באתר של
מכון מאיר בכתובת: www.meiriv.co.il

ועוד יש לך לדעת, כי מה שהיו מקדימים ישראל נעשה שידוע דבר זה בוודאי כי אצל האדם מן הידיעה, לנשמע שדבר זה טוב לו לעשות נמשך המעשה. ואם לא היה ידע שטוב לו לעשות אינו עושה. ולא כן ישראל במה שהם עובדים השם יתברך, עיקר עצם שלהם מה שנבראים עליו הוא לעבוד השם יתברך במעשה, והידיעה בפעולה זאת נמשך אחר המעשה. אבל אצל כל האדם, המעשה נמשך אחר הידיעה, מפני שמן הידיעה בא המעשה, ואם לא ידע אין כאן פעולה. ולפיכך צריך להקדים השמיעה אל הידיעה. ואצל ישראל שהם נבראים לעבוד את בוראם, הרי בבריאתם הוא המעשה, והידיעה לפועל הזה נמשך אחר המעשה. ודבר זה בשתמשים בו המלאכים. שכל אחד ואחד הוא נברא על דבר שהוא פעולתו שאינו כמו האדם שהוא בעל בחירה, ולא יתכן עליו לומר שהוא נברא על פועל זה, שהרי בחירי הוא לעשות איזה פועל שירצה הן לטוב הן לרע, ודבר זה אינו במלאכים רק הם נבראים על פעולתם, ולפיכך בריאתם הוא הפועל והידיעה בפועל שלהם נמשך אחר העשייה. ולפיכך כתיב קודם ברכו ה' מלאכיו גיבורי כוח עושי דברו, ואחר כך כתיב לשמוע בקול דברו, שזה מורה כי הפועל קודם להם מן השמיעה. וכל זה כמו שאמרנו, כי נבראו המלאכים כל אחד על פעולתו המיוחדת, ובבריאה עצמו נמצא מהם המעשה. והידיעה נמשך אחר המעשה.

ידי שכן בחרו ישראל לקבל התורה, ואם כן שלמות העולם היה תולה בדבר אפשרי שהיה אפשר שיקבלו ואפשר שלא יקבלו, ולכך כפה עליהם ההר כגיגית שאם לא היו מקבלים התורה שם תהא קבורתם. ויש לומר גם כן שלכך כפה עליהם ההר כגיגית, שלא יאמרו ישראל כי יהיה חס ושלום ביטול לקבלת התורה, כי מרצונם קבלו ישראל, ואפשר להיפטר מדבר כזה, שהרי לא נעשה בהכרח רק היה אפשר לקבל ואפשר שלא לקבל. ולכך כפה עליהם ההר כגיגית, לומר שהם מוכרחים לקבל התורה, וכל דבר שהוא מוכרח ומחויב אין כאן הסרה וביטול, אחר שהוא מוכרח. וכך מוכח במדרש בפסוק ולו תהיה לאישה לא יוכל שלחה כל ימיו. כשבא הקדוש ברוך הוא לתת תורה על הר סיני כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו תורתו, וכיון שכן הרי ישראל אנוסתו של הקדוש ברוך הוא, ואצל אנוסתו כתיב ולו תהיה לאישה לא יוכל שלחה כל ימיו... כי המאנס היה מכריח הבתולה על האישות, וכל דבר שהוא מוכרח הוא מחויב, ולכך לא יוכל שלחה, כפי אשר הוא עושה בעצמו האישות ההכרחי לכך לא יסור כלל. ולכך כפה השם יתברך עליהם ההר כגיגית, להיות החיבור הזה הכרחי, וכל זיווג וחיבור הכרחי אין סלוק והסרה כמו שהוא אצל המאנס אישה:

4. מהר"ל תפארת ישראל כ"ו

פירוש דבר זה, כי המעטה הוא שעושה מה שגוזר עליו יתברך הוא ודבר שהוא מצד השם, השם יתברך שיעשה קודם מן השמיעה אשר הוא השכל שהוא מצד המקבל, ולכן המלאכים מקדימים נעשה לנשמע. וכן ישראל, מפני כי גזרת השם יתברך על ישראל לגשות מצוותיו, וישראל נבראו על דבר זה לעשות גזרת השם יתברך, אשר הוא גוזר עליהם, כמו המלאכים שהם נבראו לעשות שליחות בוראם, ולפיכך מקדימים נעשה לנשמע דבר שהוא מצד העילה כלל הדבר, מה שהוא מחויב ומוכרח הוא קודם לדבר שאינו שהעשייה היא ולכך קודם העשייה, לפי מחויב ומוכרח גזרה מן העילה מוכרחת, ואילו השמיעה שהיא מצד המקבל, היא אפשרית. ולכך מקדימים המלאכים נעשה לנשמע וכן ישראל גזרת השם יתברך עליהם מוכרחת, ולכך . מקדימים נעשה לנשמע.

1. שמות י"ט, ח'; י"ז

(יז) וַיִּלְלוּ כָּל הָעָם וַיִּזְדוּ וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וַיַּעַשׂ מִשֵּׁב מִשֵּׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל יְהוָה: ... (י"ז) וַיִּצַּא מִשֵּׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים בֵּין הַמַּוְנֹת וַיִּתְיַבְּבוּ בְּתוֹתֵית הָהָר:

2. שבת פ"ח, א'

ויתיצבו בתחתית ההר אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מיטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא אף על פי כן דדור קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קימו מה שקיבלו כבר.

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה בת קול ואמר מי גלה לבני רז וזו שמלאכי השרת משתמשין בכתוב ברכו ה' מלאכיו גיבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לעומע.

3. מהר"ל תפארת ישראל ל"ב

מה שכפה עליהם ההר שלא יאמרו ישראל אנחנו קבלנו התורה מעצמנו, ואם לא היינו רוצים לא היינו מקבלים התורה, ודבר זה לא היה מעלת התורה, כי התורה כל העולם תלוי בה, ואם לא הייתה התורה היה העולם חוזר לתוהו ובהו, ולפיכך אין ראוי שתהיה קבלת התורה בבחירת ישראל רק שהיה הקדוש ברוך הוא מהייב ומכריח אותם לקבל התורה שאי אפשר זולת זה שלא יחזור העולם לתוהו ובהו. ואל יקשה סוף סוף היה בחינם מה שכפה עליהם הר כגיגית, שהרי כבר אמרו נעשה ונשמע, דזה לא קשיא דוודאי עיקר הדבר לא היה בשביל שלא יחזרו, דלמה יחזרו כיון שכבר אמרו נעשה ונשמע, רק שדבר זה ראוי מצד עצמו, כי איך תהיה התורה שהיא שלמות כל המציאות על

5. מאמרי הראי"ה עמ' 166; הר כגיגית

לא רק ברצון חפשי קבלנו עלינו עולה של תורה; אלא בכפית הר כגיגית עלה הדבר. מתוך אמר סלה של "אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" נחרתה התורה במעמקי נשמתנו. ... אולי לא נעים לנו הדבר, אילו היה תלוי בחפצנו הפשוט אפשר שהיינו בוחרים בקבלה כזו שבאה חק רצון חפשי, שאנחנו חושבים אותו ליותר אידיאלי. אבל לא כאשר יראה האדם לעיניים מתהוים הדברים במציאות. אין אנו יכולים להשקיף לתכנם של הדברים בעצמותם והננו רואים רק את הברק הנוצץ עליהם מבחוץ. אמנם החכמה העליונה, חכמת רבון כל העולמים, אשר "הוא אמר ויהי, צוה ויעמוד", היא מיסדת את מפעלותיה ביסוד המציאות ובעצמותה של ההויה על פי אמתתן. היא יודעת, כי חלושים אנחנו, חלושי רצון הננו וחלושים הם האידיאלים שלנו, אין אנו רואים כלל וכלל שקיומו של עולם מלא ימסר לרצוננו, ועל כן הננו קוראים מתוך הכרח אל הדבר הגדול והנשגב העומד ברומו של עולם, ומתוך הכרחים פנימיים והכרחים חיצוניים לקבלתה של תורה ביסוד תחית הפלאות שלנו גם בהוה. וכן היה מראש מקדם וכן נראה שיהיה עדיין גם בדור אח"כ זה, שתננו עומדים בו על סף תחיתנו הלאומית. ... והנה קמים אנשים מקרבנו הרואים חזון לבם ומשפילים בכח השפעתם את הרום אשר לתחיה הנפלאה הזאת, אשר רק באספקלריא של קדש אפשר להציץ על כל עוזו נוראותיה. הולך ומפעם בתוך מחננו הקיל החלש של האידיאליות והרצון החפשי, אשר אמנם ברק לו ויפעה, אבל רק פרחים יתן לנו ולא פרי, זעזועי רוח וצלצולי מלים, ולא אור חיים וגבורת נשמה ... אמנם יודעים אנו, כי סוף כל סוף מדת הגבורה בא תבא, אבל דוקא מתוך הגזרה והחקה, ולא מתוך האידיאלים החנשיים, שיפעת עץ רקב ואמץ קורי עכביש להם. דוקא ומתוך ההכרח הגדול והעצום, מתוך הגבורה של מעלה... שוב הוא כופה עלינו הר כגיגית ואומר לנו: אם אתם מקבלים את התורה מוטב, רק אם אנחנו מקבלים את התורה, את מקור החיים והאורה, היה תהיה לנו תחיה לאומית תמה וברה, אדירה ואיומה... תהיה תחיתנו הלאומית תחיה

מבוססת, בעלת שרשים חזקים ואמיצים ואחרית ותקוה, תחיה שתחדור באור חייה בתוך כל השדרות של האומה, הרחוקות והקרובות, שתפליא את כל העמים בפלאי הופעותיה. והתכרה הגדולה הזאת הולכת היא וחודרת, הולכת ומתבררת גם אצל אלה אשר עדיין לבא לפומא לא גליא; להם, והיא עוד תלך ותחדור, תלך ותתברר, וכמאז ומקדם היא תגלה בחיים ובפועל את אותו הכח המכריח המקים אותנו לתחית אמת, ומתוך גבורת החיים ותהויה של כפית הר כגיגית, לקבל על ידה את דבר ד' בתור חק חיים ומשפט לאם בארצנו, נשוב ונחיה להיות לעיני כל הגוים למה שאנו מוכרחים להיות, להעם הגדול והקדוש על אדמת הקדש כימי עולם וכשנים קדמוניות.

6. עין א"ה שבת ב', ט', ס"ז

ויתצבו בתחית ההר, אר"א ב"ח מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית וא"ל אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. החופש הרצוני הוא תוכן מיוחד לשכלל על ידו את הכש"ן המוסרי אשר לאדם, ומפני כך יש לו שליטה מיוחדת בגבולו וחוגו. אבל עצמיות הרצון בעצמו הוא התוכן המהותי של האדם, ועליו ביסודו לא שייך לומר שום תואר של חופש. אי' אנו בני חורין לרצות או לא לרצות. הרצון הוא עצם החיים, והחיים הנם מצויים בנו שלא בבחירתנו. אנו שולטים רק על הטיית הרצון לאחד מן הצדדים, לימין או לשמאל, כאן יש יד הבחירה. ואם התורה היתה רק מתפשטת על התוכן המוסרי של האדם, היה הדבר ראוי שתנתן בבחירה חפשית גאורה, אבל באמת התורה היא הבעתה של העצמיות המהותית של האדם, כפי מה שהיא. העברת התורה היא התנכרותו של האדם, שמתנכר מעצמו ומשנה את טבעו להרע, משנו; פניו ותשלחו. על כן ראוי הדבר שתתגלה התורה התגלות מהותית, התגלות שורש הרצון, ולא התגלות ענפי הרצון. ומזה מסתעפת ג"כ הידיעה שאין התורה תוכן פרטי לישראל, וממילא שאין ישראל מציאות פרטית בעולם, אלא הנל נארג ונמוג מתוך התמציות של כללות ההויה, א"כ הכל מכריח ודוחק את מציאותה של התורה, וחקיקתה, וקבלת ישראל אותה. וההר אשר זכה שיהיה מרכז העולם כולו הרי דוא ספוג בכח כל כלליות...אם

אתם מקבלים את התורה מוטב, הרי אתם מגלים את מציאותכם העצמית כמי שהיא באמתת דויתכם, ואם לאו שם תהא קבורתכם, וכל המציאות כולה מתקוממת לנגדכם כאשר אתם מתקוממים מול עצמיותכם.

7. עולת רא"ה א' עמ' מ"ז-מ"ח

גלוי וידוע לפני כסא כבודך, שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם, אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת. בעלי החיים כולם, שתפקידהם עשויים כולם בהכרח של טבע, בלא בחירה חפשית, אין זה פלא כל כך כשהם נתונים בתנאי חיים, שהם צריכים כ"כ דיוק. שהרי ככה, היא הטבע כולה, הפועלת בחוקיה בתכלית הדיוק. אבל הפלא הגדול הוא אצל האדם, שהבחירה החפשית שלו מטביעה היא על חיי חותם של רצון עצמי, ובשביל כך אין החוקים הטבעיים שומרים בו כ"כ את תפקידם, ומ"מ במה שנוגע לעצם שמירת החיים, לא נתן הבורא לרצון החפשי של האדם שום כח להניא את המהלכים העקריים ממסלולם. ומאחר שידוע לפני כסא כבודו ב"ה, שאם חוקי החיים בטבע לא יהיו די מדויקים בהפעלתם על האדם, לא יוכלו חיי הטבעיים לעמד, על כן שלל את כח הרצון וחופש הבחירה משלונו בחיים הטבעיים הבהמיים. ולא נתן לאדם שלטון על סתימת ופתיחת כלי גופו, המוטבעים בטבע העבודה החמרית של החיים, מאחר שאם הם ישנו את מהלכם הטבעי, מחוקם היסודי, לא יוכל האדם לחיות ולהתקיים אפילו שעה אחת, בהירוס האיתניות של הטבע בשליטתו על גופו.